

Djelatnost „Austrijskog instituta za Istočnu i Jugoistočnu Europu” i njegove publikacije

ANDREJ ČEBOTAREV

Institut za suvremenu povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Djelatnost »Austrijskog instituta za Istočnu i Jugoistočnu Europu« ima za Hrvatsku višestruko značenje. U sklopu znanstvenih projekata proučavanja Habsburške Monarhije, odnosno kasnije Austro-Ugarske, proučava se povijest Srednje Europe kao cjeline kojoj je i Hrvatska organski pripadala kroz stoljeća. Istraživanja političkih zbivanja i procesa te regije u današnjem vremenu određuju pobliže položaj Hrvatske u integracijskim procesima suvremene Europe. Znatna dio priloga suradnika ovoga Instituta posvećen je suvremenim političkim pitanjima. Poznavanje ustrojbene strukture i djelatnih oblika Instituta pruža korisna iskustva za organiziranje povijesnih i drugih sličnih znanstvenih instituta. Razmatra se aktivnost toga svjetski uglednog Instituta u protekle dvije godine.

1. Općenito o Institutu

Poznati »Austrijski institut za Istočnu i Jugoistočnu Europu«¹ (u daljnjem tekstu: Institut) utemeljilo je godine 1958. Ministarstvo prosvjete, a od 1970. podređen je Saveznom ministarstvu za znanost i istraživanja. Predmet je njegova proučavanja povijest 19. i 20. stoljeća, gospodarske prilike, suvremena politička zbivanja, geografija, kultura, sociologija, ekologija, pravo, i ostale teme vezane uz problematiku navedenog područja. Povijesna istraživanja zahvaćaju tu regiju cjelovito, na integralnoj razini. Za to postoji puno povijesno opravdanje, budući da je desetak srednjoeuropskih naroda, odnosno nacija, imalo velikim dijelom zajedničku prošlost u državno-političkom okviru nekadašnje Habsburške Monarhije, kasnije Austro-Ugarske. »Mitteleuropa« je osim toga i kulturološki pojam. Zemlje jugoistočnog Balkana, pa i istočnog dijela kontinenta, bile su znatnim dijelom vezane uz Srednju Europu. Institut je pokrenuo brojne istraživačke

¹ Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut. (Adresa: Josefsplatz 6, A—1010 Wien).

projekte, koji se sve više provode u suradnji sa srodnim ustanovama ovoga dijela Europe na međudržavnoj razini, za sada ponajviše s Mađarskom. Institut je ekipiran kvalitetnim i vrlo poduzetnim stručnim kadrom. Svaka tri mjeseca izdaje časopis »Österreichische Osthefte«² koji u cijelom svijetu uživa velik ugled. Stalni i vanjski suradnici održavaju brojna predavanja i skupove na Institutu, na austrijskim sveučilištima i u ostalim znanstvenim ustanovama. Redovno se objelodanjuju godišnja izvješća³ o postignutim rezultatima znanstvenih projekata i ostalih djelatnosti Instituta. Organizacija toga Instituta može poslužiti kao uzor i drugim srodnim ustanovama.

Hrvatska je u sferi višestrukog interesa toga Instituta. Ponajprije kao dio bivše podunavske monarhije, zatim kao sastavni dio suvremene Srednje Europe, a isto tako i kao zemlja u kojoj su 1990. održani prvi slobodni izbori (što je sastavni dio općeg istočnoeuropskog i srednjoeuropskog procesa), a već 1991. planuo rat (što je naša tragična posebnost).

U ovom ćemo osvrtu, prateći organizacijsku strukturu Instituta, osmotriti njegovu djelatnost u protekle dvije godine. Budući da za cjelovit prikaz rada Instituta i svih njegovih izdanja ne možemo izdvojiti više prostora, cjelokupnu ćemo djelatnost navesti sumarno, a više se zadržati na općoj povijesti Habsburške Monarhije, tj. Austro-Ugarske, zatim na povijesnim studijama izravno posvećenim Hrvatskoj ili onima koje se tiču hrvatskog naroda, te na zanimanje austrijskih stručnjaka za naše suvremene političke prilike.

2. Znanstveni projekti

Među istraživačke projekte pripadaju ponajprije tri koja se odnose na geografiju i kartografiju. To su Atlas Istočne i Jugoistočne Europe⁴, Kazalo za atlas podunavskih zemalja⁵ i Popis imena mjesta⁶. Izrađuju se karte za ekologiju, stanovništvo, gospodarstvo, promet, školstvo i ostalo s osobitim obzirom na najnovije promjene. Svaki od 3—4 godišnje objavljena sveska sastoji se od jedne višebojne karte i 15—50 stranica opširnoga popratnog teksta na njemačkom i engleskom jeziku. Od tih izdanja možemo izdvojiti »Razvitak visokog školstva u Jugoslaviji«⁷. Kazalo za atlas

² Časopis je donedavno nosio podnaslov "Zeitschrift für Mittel-, Ost- und Südosteuropaforschung".

³ "Tätigkeitsbericht des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Institut". Ta se izvješća objelodanjuju zasebno kao separat ili u sklopu spomenutog glasila. Za 1990. vidjeti "Österreichische Osthefte" 33, 1 (1991.), 67—110, a za 1991. 34, 1 (1992.), 91—144. Priredio ih je predsjednik predstojništva ("Vorsitzender des Vorstandes"), tj. ravnatelj Instituta (Institutsleiter) dr. Arnold Suppan.

⁴ Atlas Ost- und Südosteuropa.

⁵ Register zum Atlas der Donauländer.

⁶ Ortsnamenstelle.

⁷ *Weilguni Werner* (Kartenautor und Textautor), Entwicklung des Hochschulwesens in Jugoslawien. (2.3 — YU 1) OSI, Wien 1990.

podunavskih zemalja ujedno je usporedbeni višejezični popis naseljenih mjesta, koji sadrži i rječnik egzonima na četiri svjetska i na jezicima naroda Podunavlja. Popis imena mjesta nastao je u procesu izrade prvih dvaju potprojekata. Upotrijebljena je Kartografska zbirka Austrijske nacionalne knjižnice i primijenjena suvremena računarska tehnika.

Prijašnjih godina izišlo je deset svezaka protokola Ministarskog vijeća Austrije i Austro-Ugarske (1848.—1918.), a u 1991. godini još tri.⁸ Na tom je projektu osim austrijskih stručnjaka angažirana i jedna mađarska radna grupa. Mađari rade na izdavanju protokola Zajedničkog ministarskog vijeća.⁹

U seriji monografija u posljednje su dvije godine objavljeni ovi svesci: »Istočnoeuropske i jugoistočnoeuropske zbirke u Austriji«¹⁰, Galicija na prijelazu stoljeća«¹¹, »Austrijsko-jugoslavenski kulturni odnosi 1945.—1989.«¹², »Česi u Habsburškoj Monarhiji i Europi«¹³ i »Zakonodavstvo Istočne i Jugoistočne Europe«¹⁴. U pripremi su monografije »Jugoslavija — Austrija 1918.—1938.«¹⁵ i »Janez Evangelist Krek (1865.—1917.)«¹⁶.

U sklopu projekta »Obrazovanje, znanost i kulturna politika« godine 1991. nastavljen je rad na proučavanju visokoškolske politike Bugarske¹⁷, Jugoslavije¹⁸ i Mađarske¹⁹.

Pitanje nacionalnosti i narodnih manjina u Srednjoj, Istočnoj i Jugoistočnoj Europi oduvijek je bilo važno, a i danas je presudno u iniciranju ratova i prekrajanju granica. Jedan od projekata Instituta zahvaća vrijeme od 1918. do danas, dakle razdoblje nakon raspada višenacionalnih impe-

⁸ 1) Protokolle des Ministeriums Buol-Schauenstein, Band 5, bearbeitet von Waltraud Heindl.

2) Protokolle der Ministerien Erzherzog Rainer und Mensdorff. Band 7, bearbeitet von Thomas Kletečka und Klaus Koch; Band 8, bearbeitet von Stefan Malfer.

3) Protokolle des Ministerien des Revolutionsjahres 1848, bearbeitet von Thomas Kletečka. Band 1.

⁹ Protokolle des Gemeinsamen Ministerrates (Die Ministerien Goluchowski und Ahrenthal), bearbeitet von Eva Somogyi.

¹⁰ Lukan Walter — Peyfuss Max Demeter, Ost- und Südosteuropa-Sammlungen in Österreich. Verzeichnis der Bibliotheken, Institute, Archive und Museen. 2. erweiterte Auflage unter Mitarbeit Josef Vogl. (Band XV.)

¹¹ Mack Karlheinz, Galizien um die Jahrhundertwende. Politische, soziale und kulturelle Verbindungen mit Österreich. (Band XVI.)

¹² Weilguni Werner, Österreichisch-jugoslawische Kulturbeziehungen 1945—1989. (Band XVII.)

¹³ Koralka Jiři, Tschechen im Habsburgerreich und in Europa 1815—1914. Schriftenreihe des OSI. (Band XVIII) [324 str.].

¹⁴ Slawinski Ilona — Geistlinger Michael, Gesetzgebung in Ost- und Südosteuropa. Legislative Technik im Wandel. (Band XIX) [221 str.].

¹⁵ Suppan Arnold, Jugoslawien — Österreich 1918—1938.

¹⁶ Lukan Walter, Janez Evangelist Krek (1865—1917).

¹⁷ Bachmaier Peter, Die Bildungs- und Wissenschaftspolitik Bulgariens von 1944 bis zur Gegenwart.

¹⁸ Weilguni Walter, Die Hochschulpolitik Jugoslawiens von 1945 bis zur Gegenwart.

¹⁹ Bessenyei Istvan, Die Hochschulpolitik Ungarns von 1945 bis zur Gegenwart.

rija Habsburga i Romanova. Godine 1990. i 1991. dovršene su studije o mađarskoj nacionalnoj politici²⁰, nacionalnim manjinama u Rumunjskoj²¹ i općenito o problemu države i nacije u Srednjoj, Istočnoj i Jugoistočnoj Europi nakon prvoga svjetskog rata²². Docent Suppan je i suradnik na međunarodnom istraživačkom projektu Europske znanstvene zaklade²³ o nedominantnim etničkim grupama u Europi od 1850. do 1940., a pripremio je i zaključak za svezak o toj problematici²⁴.

Cilj je jednoga projekta izdavanje diplomatskih dokumenata Republike Austrije 1918.—1938. Riječ je o vanjskoj politici, prije svega o odnosima s velikim silama i susjednim državama. Upotrebljava se građa Austrijskoga državnog arhiva²⁵ te arhiva ministarstava vanjskih poslova u Pragu, Budimpešti, Beogradu, Bonnu i Rimu. Prvi svezak, koji je za sada u rukopisu, obuhvaća godine osnutka Republike 1918/19.

Radovi suradnika Instituta objavljuju se u brojnim domaćim i stranim časopisima, zbornicima, akademjskim izdanjima, materijalima znanstvenih skupova koji donose tekstove referata i monografijama. Četrnaest suradnika imalo je 1991. godine 52 takva rada. U taj broj nisu uračunati radovi koje objavljuje časopis Instituta. Među objavljenim priložima izravno se tiču naših prilika: »O austro-ugarskoj obrazovnoj politici u Bosni i Hercegovini poslije okupacije«²⁶ i »Razvitak željezničke mreže na području današnje Jugoslavije (do 1918.)«²⁷.

3. Izdavanje časopisa *Österreichische Osthefte*

Godine 1991. taj je časopis ušao u 33. godište svoga izlaženja. Kao i svake godine, objavljena su četiri broja, ovaj put na ukupno 772 stranice. Doneseno je 30 rasprava, 14 izvještaja o znanstvenim skupovima i nekim teoretskim pitanjima, 14 recenzija, šezdesetak kratkih recenzija i četiri popisa knjiga primljenih za diskusiju. Osim tih četiriju objavljen je i poseban broj časopisa posvećen 100. obljetnici smrti slovenskog lingvиста Franca Miklošiča.

²⁰ *Henberger Valeria*, Leitlinien der ungarischen Nationalpolitik 1945—1991.

²¹ *Kolar Othmar*, Die nationalen Minderheiten in Rumänien 1938—1944; Die nationalen Minderheiten in Rumänien 1944—1965.

²² *Suppan Arnold*, Staat und Nation in Mittel-, Ost-, und Südosteuropa 1918—1991.

²³ European Science Foundation.

²⁴ *Suppan Arnold*, Non-dominant Ethnic Groups in Inter- and Trans-State Relations.

²⁵ Österreichisches Staatsarchiv: Archiv der Republik / Allgemeine Verwaltungsarchiv / Parlamentsarchiv.

²⁶ *Haselsteiner Horst*, Zur Unterrichtspolitik Österreich-Ungarns in Bosnien und Herzegovina nach der Okkupation. In: Geschichtsforschung in Graz. Festschrift zum 125-Jahr Jubiläum des Instituts für Geschichte der Karl-Franzes Universität Graz. (Graz 1990.) 249—254.

²⁷ *Jordan Peter*, Razvitak... [Die Entwicklung des Eisenbahnnetzes auf dem Gebiet des heutigen Jugoslawien.] Prilozi XXIV 25/26 (Sarajevo 1990.) 143—159.

U svezi su s Hrvatskom ove studije: »Bošnjaštvo kao nacionalna svijest«²⁸, »Barthányjeva pisma (1533.—1547.) kao izvori [poznavanja] doseljavanja Hrvata [u Gradišće]«²⁹, »Velika seoba Srba u Habsburšku Monarhiju«³⁰, »Socijalno-gospodarski aspekti procesa nacionalnog diferenciranja u Koroškoj i Gradišću«³¹ i »Slika Slavena u talijanskoj publicistici jadranskog prostora«.³² Zanimljiv može biti i članak »Razvitak Kosova u svjetlu etničkih procesa do sredine 18. stoljeća«³³.

Časopis izvješćuje o radu brojnih znanstvenih skupova a donosi i ostale vijesti. Vrijedi spomenuti: »Glagoljički hodočasnički natpisi u samostanu San Damiano kod Asizija«³⁴ te »Istra i Dalmacija pod Habsburgovcima«³⁵. »*Österreichische Osthefte*« donose i prikaze, a budući da sva djela na koja se znanstveni časopis mora osvrnuti ili ih registrirati nisu jednake vrijednosti, razlikuje recenzije (»Rezensionen«) i kratke recenzije (»Kurzrezensionen«). Dok prve opisuju pojedine monografije na 3—4 stranice, ove potonje u pravilu zapremaju samo jednu stranicu ili su tek nešto kraće ili duže. Autor poznatog djela o Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini, Karl Kaser³⁶, osvrnuo se na knjigu dr. Dragutina Pavličevića »Hrvatske kućne zadruge« (I. dio, Zagreb 1989.), koju naziva »životnim djelom«³⁷. Peter Jordan piše o knjizi Hrvoja Turka »Otok Rab. (Zagreb 1989.)«³⁸. Harald Heppner prikazuje Froniusov album o sarajevskom atentatu³⁹. Glavninu knjige sačinjavaju 32 crno-bijele grafike koje dočaravaju atmosferu vre-

²⁸ *Balić Smail*, Bosniakentum als nationales Bekenntnis, *Öst. Osthefte* 33, 3 (1991.) 345—357.

²⁹ *Hajszan Robert*, Barthányy-Briefe (1533—1547) als Quellen zur Einwanderung Kroaten, *Öst. Osthefte* 33, 2 (1991.) 479—494.

³⁰ *Lukan Walter*, Der grosse Serbenzug des Jahres 1690 in Habsburgerreich, *Öst. Osthefte* 33, 1 (1991.) 35—50. Članak je popraćen povećom bibliografijom posebno zanimljivom jer sadrži nama nedostupne radove Srba u dijaspori, a u dodatku donosi u latinskom izvorniku integralne tekstove Proglasa cara Leopolda I. balkanskim kršćanima od 6. travnja 1690., tzv. "Invitatorije", i tekst prve Privilegije Srbima ("rascianima") istoga cara od 21. kolovoza iste godine.

³¹ *Moritsch Andreas*, Sozialwirtschaftliche Aspekte des nationalen Differenzierungsprozesses in Kärnten und Burgenland, *Öst. Osthefte* 33, 2 (1991.) 466—478.

³² *Pirjavec Jože*, Das Bild des Slaven in der italienischen Publizistik des Adriaumes, *Öst. Osthefte* 33, 1 (1991.) 27—34.

³³ *Voje Ignacij*, Die Entwicklung des Kosovo im Lichte der ethnischen Prozesse bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts, *Öst. Osthefte* 33, 2 (1991.) 358—383.

³⁴ *Mader Brigitta*, Glagolitische Pilgerinschriften aus dem Kloster San Damiano bei Assisi, *Öst. Osthefte* 33, 1 (1991.) 147—155. Transkribirano je i komentirano 5 grafita koje su napisali hodočasnici na zidovima i freskama. Evo njihovih tekstova: 1) *to pisa fra Luka Spirna*, 2) *fra Šafarin Mibić Šibenčanin 1650*, 3) *ja don Anton Karetić i Tereža i Frančiškina 1713*, 4) *1697 bi ovdje don Šime Šibuda Zadravin i don Marko Goić i don Šime Deliić Zadravin*, i 5) *z kada bih tu ja Mikola Muškavić*.

³⁵ *Malfer Stefan*, Istrien und Dalmatien unter den Habsburgern 1815—1848. (Tagung in Venedig, 13—15. Dezember 1991.) *Öst. Osthefte* 33, 1 (1991.) 161—164.

³⁶ *Kaser Karl*, Freier Bauer und Soldat. Die Militarisierung der agrarischen Gesellschaft in der kroatisch-slavonischen Militärgrenze (1535—1881). Graz 1986.

³⁷ *Kaser Karl*, Ein Lebenswerk über die Zadruga in Kroatien, *Öst. Osthefte* 33, 1 (1991.) 165—167.

³⁸ *Jordan Peter*, Rab — 100 Jahre Fremdverkehr prägen eine Adriainsel, *Öst. Osthefte* 33, 1 (1991.) 167—171.

³⁹ *Heppner Harald*, "Hans Fronius. Das Attentat von Sarajevo. Graz, Styria Verlag 1988." (125 str.) *Öst. Osthefte* 33, 1 (1991.) 185.

mena i mjesta. Fronius je umjetnik koji je u djetinjstvu bio neposredan očevidac toga događaja. Od djela šireg značenja mogli bi se izdvojiti prikazi triju knjiga: O Ferdinandu I.⁴⁰, Bibliografski priručnik turkologije⁴¹, i drugo izdanje Poschove knjige »Goruća granica«⁴². Rado podsjećamo čitatelja na detaljan prikaz prvoga izdanja toga djela iz pera Mirka Androića.⁴³ Hrvatska se spominje na mnogo mjesta u toj knjizi.

U prvom broju za 1992. godinu Josef Breu je priredio prikaz za nas vrlo važne Hajszanove knjige o Gradišćanskim Hrvatima.⁴⁴ O toj knjizi Breu uglavnom kaže ovo. Gradišćansko vlastelinstvo Güssing pripadalo je u 16. st. redu najvećih naselja hrvatskih izbjeglica u zapadnoj Ugarskoj. Nosilac hrvatske kolonizacije ovdje je bio Franjo Batthyány sa svojim nećakom Christophom. Kao hrvatski ban i proslavljeni borac protiv Turaka nije bio zainteresiran samo za održavanje svojega posjeda, nego i za zbrinjavanje izbjeglih hrvatskih seljaka. Povjesničar i slavist Robert Hajszan, koji je i sam potomak tih kolonista (u Urbaru rodnog mu Güssinga spominje se već 1576. jedan Thomas Hajszan), prihvatio se opsežnog istraživanja kolonizacije južnog Gradišća. Rezultate je već i prije objavio u nizu radova, a sada ih je ujedinio i proširio. Iskoristio je i istraživanje Vere Zimanyi, koja je, baveći se poglavito istraživanjem gospodarskog položaja seljaštva 16. i 17. stoljeća, temeljito proučila urbare i kon-skripcije iz Ugarskoga državnog arhiva.

Iz popisa knjiga koje je uredništvo primilo⁴⁵ saznajemo o izlasku ovih knjiga: »Hrvatska nacionalna politika i Jugoslavenstvo«⁴⁶, »Franjevci u srednjovjekovnoj Bosni«⁴⁷ i »Povijest Gradišća«⁴⁸. Pobljiže podatke o tim djelima nismo nažalost mogli ustanoviti.

⁴⁰ Kessler Wolfgang, "Suttner Fichtner Paula. Ferdinand I. Wider Türken und Glaubensspaltung. Graz—Köln—Wien, Styria Verlag 1986." (303 str. + brojne slike). *Öst. Osthefte* 33, 4 (1991.) 761—762.

⁴¹ Kessler Wolfgang, "Bibliographisches Handbuch der Turkologie. Eine Bibliographie der Bibliographien von der 18. Jahrhundert bis 1979. Bd. 1. Zusammengestellt von György Hazai und Barbara Kellner-Heinkele. Wiesbaden — Harassowitz 1986." (583 str.) Gemeinschaftsausgabe mit Akademiai Kiado, Budapest. *Öst. Osthefte* 33, 1 (1991.) 185—186.

⁴² Steiner Herbert, "Fritz Posch. Flamende Grenze. Die Steiermark in den Kurutzenstürmen. 2. erg. und erw. Aufl. Graz—Wien—Köln, Styria Verlag 1986." (404 str. s brojnim slikama). *Öst. Osthefte* 33, 4 (1991.) 762.

⁴³ Androić Mirko, "Fritz Posch. Flamende Grenze". *Arhivski vjesnik* XI—XII (Zagreb 1968—1969) 429—433.

⁴⁴ Breu Josef, Neue Forschungsergebnisse zur Frage der Herkunft der burgenländischen Kroaten (o knjizi: Hajszan Robert, Die Kroaten der Herrschaft Güssing. Ansiedlung-Herkunft-Sprache. Wien 1991. "Literas-Verlag", 149 str. + ilustracije i karte). *Öst. Osthefte* 34, 1 (1992.) 194—197.

⁴⁵ *Öst. Osthefte*, 33, 1 (1991.) 189—191.

⁴⁶ Schödl Günther, Kroatische Nationalpolitik und "Jugoslavenstvo". Studien zu nationaler Integration und regionaler Politik in Kroatien—Dalmatien am Beginn des 20. Jahrhunderts. (R. Oldenburg) München 1990. (367 str.), Südosteuropäischen Arbeiten, 89.

⁴⁷ Džambo Jozo, Die Franciskaner im mittelalterlichen Bosnien. Werl/Westfalen: Dietrich-Cölde-Verlag 1991. (256 str.) = Franziskanische Forschungen, 35.

⁴⁸ Ernst August, Geschichte des Burgenlandes. Zweite Auflage. Wien—München: Verlag für Geschichte und Politik — R. Oldenburg Verlag 1991. (368 str.)

4. Dokumentacije i znanstvene informacije

Institut posvećuje veliku pažnju prikupljanju i objavljivanju dokumentacije i znanstvenih informacija. Mjesečno se objavljuje »Presseschau Ostwirtschaft«, koji je za godinu 1991. (u 29. godini svojega izlaženja) sadržavao ukupno 600 stranica s više od 750 aktualnih vijesti, izvještaja i statistika preuzetih iz dnevnog i privrednog tiska o zemljama bivšega SEV-a. Sličnoga je karaktera i »Ost-Dokumentation Wirtschaft« (19. godina izlaženja) koji uključuje i praćenje Kine. Dokumentiraju se zakoni i propisi Istočne Europe, koji se preuzimaju iz službenih listova dotičnih država. Postoji i tematska dokumentacija za obrazovanje i znanstvenu politiku Istočne Europe, koja izlazi već 5. godinu. Od 1975. sudjeluje se u izradi Europske bibliografije za istraživanje Istočne Europe⁴⁹ koja se priprema u međunarodnoj kooperaciji. Godine 1991. objavljen je XII. svezak sa oko 7000 bibliografskih jedinica za godinu 1986. Pred dovršenjem je XIII. svezak za godinu 1987. »Priručnik i banka podataka međunarodnog proučavanja Srednje, Istočne i Jugoistočne Europe«⁵⁰ projekt je koji prikuplja znanstvene rezultate zapadnog svijeta o stanju istraživanja duhovnog, socijalnog, gospodarskog i pravnoznanstvenog područja Istočne Europe. Dokumentacijskoj grupi sadržajno pripada i Popis imena mjesta o kojemu je već bilo riječi. Knjižnica Instituta posjeduje oko 31.500 monografija (povećanje njihova broja u 1991. godini iznosilo je otprilike 900 svezaka) i oko 2390 periodičkih izdanja. Osim suradnika Instituta, te je godine bilo i više od 400 ostalih korisnika (austrijskih i inozemnih), od kojih se povijesnim problemima pozabavilo oko 22⁰/₀.

5. Znanstveni skupovi i predavanja

Suradnici Instituta održali su 1991. godine brojna predavanja pa i seminare na sveučilištima u Beču, Grazu, Klagenfurtu i Salzburgu. Neki od njih obnašaju još i dužnosti sveučilišnih profesora, docenata i asistenata te predaju na seminarima, proseminarima i kolokvijima, u sklopu kojih ima i stručnih ekskurzija u inozemstvo. Od predavanja suradnika Instituta na austrijskim sveučilištima godine 1991. gotovo se polovica izravno ili posredno tematski odnosila na nas. H. Haselsteiner održao je predavanja o južnoslavenskom pitanju⁵¹, federacijama u Jugoistočnoj Europi⁵² i modernizaciji Jugoistočne Europe u 19. st.⁵³ Jedno mu je predavanje bilo o Srbima i Albancima u srednjem vijeku⁵⁴. Seminari su se odnosili na

⁴⁹ European Bibliography of Soviet, East European and Slavonic Studies.

⁵⁰ Handbuch und Datenbank der internationalen Mittel-, Ost- und Südosteuropaforschung.

⁵¹ Haselsteiner Horst, Die Südslawische Frage im 19. und 20. Jh. (Univ. Graz).

⁵² Isti, Föderationen in Südosteuropa.

⁵³ Isti, Reform und Modernisierung in Südosteuropa im 19. Jh.

⁵⁴ Isti, Serben und Albaner im Mittelalter (Univ. Wien).

Austro-ugarsku nagodbu⁵⁵, Državu SHS i Kraljevinu Jugoslaviju⁵⁶. Lektor W. Lukan imao je proseminar o južnim Slavenima nakon 1918.⁵⁷, a A. Suppan o Jugoslaviji u prošlosti i sadašnjosti.⁵⁸

Osim predavanja na sveučilištima suradnici Instituta održali su prošle godine još 39 predavanja na ostalim mjestima u Austriji i 37 u inozemstvu. Jedan se dio odnosio na rat u nas i tumačenje etničkih, povijesnih i političkih prilika.

Institut sam, ili u suradnji s drugim ustanovama, organizira predavanja stranih stručnjaka o problemima povijesti, političke znanosti, ekonomije, geografije, sociologije i pedagogije Jugoistočne Europe. Tako je godine 1990. referirao 21 znanstvenik iz 10 država, a naredne isti broj iz 11 država. Iz Hrvatske su svake godine dolazila dvojica: 1990. dr. Zdravko Mršić⁵⁹ i dr. Ante Čičin-Šain⁶⁰, a 1991. dr. Zvonimir Šeparović⁶¹ i dr. Drago Roksandić.⁶²

Time se ne iscrpljuje djelatnost Instituta. Ostale oblike možemo samo taksativno nabrojiti: organiziraju se tečajevi stranih jezika, studijski boravci suradnika Instituta i studenata na inozemnim sveučilištima, savjetovanja, dogovori, okrugli stolovi, tzv. »workshopovi«, ekskurzije geografskog odjela, suradnja sa srodnim ustanovama u svijetu i slično.

6. Proučavanje povijesti Habsburške Monarhije

Osim pokrenutog projekta o protokolima Ministarskog vijeća, koji rezultira izlaženjem spomenutih svezaka, suradnici su Instituta objavili svoje radove i u drugim publikacijama. Tako je ravnatelj Suppan pisao o slomu Monarhije 1918.⁶³, a Haselsteiner o nacionalnom pitanju u Dvojnoj monarhiji i federalizaciji⁶⁴ te o školji i obrazovanju u Ugarskoj u doba dualizma⁶⁵. Obrađen je i neuspjeli pokušaj nagodbe iz 1863.⁶⁶ Austrijska biro-

⁵⁵ *Isti*, Der österreichisch-ungarische Ausgleich und Nationalitätenproblem (Univ. Graz).

⁵⁶ *Isti*, Der Staat SHS und das Königreich Jugoslawien (Univ. Graz).

⁵⁷ *Lukan Walter*, Die Südslawen 1918 bis zur Gegenwart (Univ. Wien).

⁵⁸ *Suppan Arnold*, Jugoslawien in Vergangenheit und Gegenwart (Univ. Wien).

⁵⁹ *Mršić Zdravko*, Die Frage einer jugoslawischen Konföderation.

⁶⁰ *Čičin-Šain Ante*, Die Wirtschaftliche Situation Kroatiens im europäischen Umfeld.

⁶¹ *Šeparović Zvonimir*, Politik und Universität. Erfahrungen eines kroatischen Rektors.

⁶² *Roksandić Drago*, Der Serbisch-kroatische Konflikt.

⁶³ *Suppan Arnold*, Der Zusammenbruch der Donaumonarchie 1918. das Ende des mitteleuropäischen Grosstaates. In: Karner Stefan — Schöpfer Gerald (Hg.): Als Mitteleuropa zerbrach. Graz 1990. (15–26).

⁶⁴ *Haselsteiner Horst*, Die Nationalitätenfrage in der Österreich-ungarische Doppelmonarchie und der föderalistische Lösungsansatz. Vidjeti: *Rumpler Helmut*, Innere Staatenbildung und gesellschaftliche Modernisierung in Österreich und Deutschland 1867/71–1914. Historikergespräch Österreich — Bundesrepublik Deutschland 1989. (Wien—München 1991.) 21–30.

⁶⁵ *Isti*, Schule und Bildung in Ungarn im Zeitalter des Dualismus. Vidjeti: *Csaky i dr.*, A magyar nyelv. 559–574.

⁶⁶ *Malfer Stefan*, Der Gescheiterte Ausgleichversuch von 1863. *Öst. Osthefte* 32, 3 (1990.) 405–426.

kracija tema je koja sve više privlači pažnju historiografije. Suradnica Instituta Waltraud Heindl održala je o tome jedno predavanje na Bečkom sveučilištu⁶⁷, a drugo na skupu u Salzburgu posvećenom Mozartu i njegovu dobu⁶⁸, te objavila više rasprava⁶⁹ i dvije knjige⁷⁰, od kojih jednu u Americi⁷¹. Pisalo se i o sveučilištima kao čimbenicima kulturne razmjene od 18. do 20. stoljeća⁷². Max Peyfuss bavi se pitanjem Aromuna, kod nas poznatijih pod imenom Vlaha, o kojima je na Bečkom sveučilištu održao seminar⁷³, u Francuskoj objavio raspravu⁷⁴, a u Rumunjskoj kraći tekst⁷⁵. U Centru za fonetiku i dijalektologiju Rumunjske akademije znanosti održao je predavanje o Aromunima u Albaniji⁷⁶. Isti je autor u Vojnopovijesnom muzeju u Beču imao predavanje prigodom njegove stote obljetnice⁷⁷. Valeria Heuberger je održala predavanje o Turcima kod Blatnog jezera u 16. i 17. stoljeću⁷⁸.

7. Suvremeni trenutak Hrvatske

O povijesti Hrvatske suradnici Instituta napisali su brojne rasprave koje smo već djelomice spomenuli. Mnogo je veći broj predavanja posvećen suvremenom političkom trenutku naše domovine. Zbog brzine promjena

⁶⁷ Heindl Waltraud, Bürokratie, Beamte, Verwaltung und die Ausbildung des Staates (Univ. Wien).

⁶⁸ Ista, Die Salonkultur der Wiener Beamten zur Zeit Mozarts. Tagung: Mozart in seiner Zeit und seiner Umwelt (Salzburg).

⁶⁹ Ista, Bürokratie, Staat und Reform. Übergang zum Verhältnis von Bürokratie und Staat im Aufgeklärten Absolutismus in Österreich. Vidjeti: Etatisation et Bureaucratie. Wien 1990. = Beihefte zum Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jh., 2. Ista, Qu'est ce le Progres? Le changement dans la mentalité de la bureaucratie Autrichienne (1780—1830). Vidjeti: Progrès techniques et évolution des mentalités en Europe Centrale (1705—1840). Colloque international 22—24 novembre 1990. Paris 1990. (Paris-INALCO 1991) 9—15.

⁷⁰ Prva je knjiga: Heindl Waltraud, Gehorsame Rebellen. Bürokratie und Beamte in Österreich 1780—1848. Wien 1991. (375 str.).

⁷¹ Heindl Waltraud, Reflection on Bureaucracy. The Austrian Experience 1790—1867. Washington 1990.

⁷² Malfer Stefan, Universitäten als Faktoren des kulturellen Austausches vom 18. bis 20. Jahrhundert. Vidjeti: Karady V. — Mittner W., Bildungswesen und Sozialstruktur in Mitteleuropa im 19. Jahrhundert. Studien und Dokumentation zur Bildungsforschung, 42. (Wien 1990.) 65—69.

⁷³ Peyfuss Max Demeter, "Aromunische Kultur im 18. Jahrhundert". (Lehrveranstaltung im Sommersemester 1990 und im Wintersemester 1991/92 an der Universität Wien.)

⁷⁴ Ista, Les aromains à l'ère de nationalismes balkaniques. Vidjeti: Les Aroumains. Cahier du Centre d' Etudes des civilisations de l' Europe centrale et du sud-est, 8. (Paris 1989 [recte 1991]) 131—149.

⁷⁵ Ista, Ce stie lumea despre aromani? Vidjeti: Lucefarul. (Nova serija) Bucuresti 1. 1990., 36. (5. X. 1990.) 7—10.

⁷⁶ Ista, Aromanii in Albania. Centru de fonetica si dialectolote "Al Rosett", Bucuresti.

⁷⁷ Ista, 100 Jahre Heeresgeschichtliches Museum. Wien.

⁷⁸ Heuberger Valeria, Die Turken in der Gegend des Plattensees im 16. und 17. Jahrhundert. Tagung "Nationalprobleme in Mittel-, Ost- und Südosteuropa seit 1945", Keszthely.

neke su teme prestale biti aktualne pa ih nećemo navoditi (primjerice brojna predavanja o potrebi konfederalizacije bivše Jugoslavije). Godišnja izvješća Instituta objavljuju se po običaju u 1. broju časopisa *Österreichische Osthefte* za narednu godinu. Kao popratni uvod obično im prethodi politički komentar zbivanja u proučavanom dijelu Europe u protekloj godini. Za 1991. ističe se da četnici pod zaštitom Srbije i savezne armije nastoje osvojiti i otcijepiti trećinu Hrvatske, iako ta manjina (Srbi) prema statističkom popisu čine tek osminu pučanstva zemlje⁷⁹. Ugodno je vidjeti da je istina o Hrvatskoj napokon stigla i na stranice uglednoga znanstvenog časopisa koji se respektira u cijelom svijetu⁸⁰.

8. Zaključna razmatranja

Suradnici Instituta vrlo su plodni u objavljivanju radova ne samo u svojem glasilu nego i ostalim austrijskim i inozemnim, često akademskim izdanjima. Tako je svega 18 suradnika, ne računajući objavljene radove u *Österreichische Osthefte*, u ostalim časopisima još objavilo ili sudjelovalo u zajedničkom priređivanju 1990. godine 60, a 1991. 52 veća ili manja rada. Isti su ljudi i voditelji projekata, autori članaka i recenzija u *Österreichische Osthefte*, rade na pripremama baza podataka, međunarodnoj suradnji, organizaciji simpozija, održavanju predavanja na austrijskim sveučilištima i inozemnim institucijama, obavljaju uredničke dužnosti za svoje glasilu i rade još mnogo drugih poslova. Ti hvalevrijedni rezultati pokazuju koliki može biti domet učinkovitosti znanstvenika uz ozbiljan i pošten rad, dobru opremljenost i dostupnost biblioteke te baze podataka u staloženim i mirnodopskim prilikama civilizirane Europe. Riječ je o polivalentnim istraživačima, o čijoj se širini polja djelatnosti i spoznaja može najbolje suditi ako se iz njihovih bibliografija uoči da je svatko od njih stručnjak ne samo za jednu, nego više istočnoeuropskih zemalja, često u kombinaciji neke slavenske i neslavenske države (Mađarske, Rumunjske, Albanije, Litve, itd.). Spomenimo kao osobitost da je Grčka jedina država koja nije u sferi proučavanja toga Instituta. Činjenica da se neke teme pojavljuju u više predavanja, rasprava i knjiga, i u više država, ne umanjuje značenje istraživačkog rada nego svjedoči o velikom interesu zbog važnosti tema.

O djelatnosti Instituta u našim glasilima nije bilo mnogo riječi. Među malobrojnim može se istaknuti osvrt na predavanje dr. Arnolda Suppana »Susjedi kao prijatelji i neprijatelji«, održano na Institutu za povijest

⁷⁹ Suppan Arnold, Tätigkeitsbericht des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts 1991. *Ost. Osthefte* 34, 1, (1992.) 93.

⁸⁰ Komentar ravnatelja Austrijskog instituta doslovce glasi: "Besonders betroffen war die Republik Kroatien, da unter dem Vorwand des Schutzes der serbischen Minderheit in der Krajina, Banija, Mittel- und Ostslawonien sowie in der Baranja Četnici mit Unterstützung Serbiens und Bundesarmee in einem halbjährigen Krieg die Eroberung und Sezession etwa eines Drittels des Landes anstrebten, obwohl diese Minderheit ihrer Bevölkerungszahl nach nur ein Achtel der Einwohner Kroatiens umfasst." *Ost. Osthefte*, ibidem.

Sveučilišta u Grazu 13. svibnja 1987.⁸¹ Predavanje je imalo podnaslov »Uzajamnost povijesnih slika i nacionalnih stereotipa na južnoslavenskom i austrijskom području«, a odnosilo se na objektivnost historiografije i faktore koji na nju utječu⁸².

U ovom pregledu nije bilo moguće navesti sve publikacije, savjetovanja i predavanja, ali se nastojalo ponuditi opći presjek kroz rad Instituta. Za cjelovit uvid u njegovu djelatnost potrebno je konzultirati spomenuta godišnja izvješća dr. Arnolda Suppana.

SUMMARY

ACTIVITIES OF THE "AUSTRIAN INSTITUTE OF EASTERN AND SOUTHEASTERN EUROPE" AND ITS PUBLICATIONS

The work of the "Austrian Institute" has multiple meaning for Croatia. In the context of studying the Habsburg, and later Austro-Hungarian Monarchy, the history of the Central Europe, where Croatia belongs, is examined. A substantial portion of the Institute's studies is devoted to contemporary political issues. The knowledge of the Institute's structure and activities serves as a model for organizing similar scientific institutions. The article examines activities of the Institute during the last two years.

⁸¹ *Radić Pavle*, »Susjedi kao prijatelji i neprijatelji (Der Nachbar als Freund und Feind).« *Arhivski vjesnik XXXIII* (Zagreb 1989.) 151—152.

⁸² *Ibidem*, 152.